

УДК 378.036:[793.3.071.4:005.336.4](045)

О.М.ЄФІМЧУК,
доцент кафедри
(м.Хмельницький)**Формування емоційної культури майбутнього вчителя хореографії в процесі хореографічної діяльності**

У статті здійснено аналіз процесу формування соціально значущих рис особистості. Зазначено, що даний процес неможливий без емоційної складової. Аргументовано, що особливе значення у цьому процесі набуває вміння учителя-хореографа керувати власними емоціями. Розглянуто структуру емоційної сфери особистості та її рівні. У статті з'ясовано особливості процесу виховання емоційної культури майбутнього вчителя хореографії. Зроблено висновок, що емоційна культура є компонентом педагогічної діяльності і включає систему знань, умінь і навичок, що забезпечують адекватність емоційного реагування.

Ключові слова: емоційна культура, емоційне реагування, емоційне середовище, хореографічна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Ситуація соціальної нестабільності, що породжує глибокі кризові зміни в житті людей, висуває підвищені вимоги до гармонізації їх емоційної сфери, забезпечення підтримки людини у вирішенні актуальних емоційних проблем, до озброєння її ефективними механізмами захисту від згубних тенденцій суспільства, дозволяє зберігати гармонію з самим собою і навколишнім світом, відстоювати свою духовну цілісність, свої моральні ідеали, свої права на особисте щастя і здоров'я, підвищують адаптаційні можливості організму і психіки в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема формування культури, її різних аспектів привертала увагу багатьох дослідників. Культура почуттів і шляхи її формування у дітей різних вікових груп вивчали Л.Г.Коваль, Т.Г.Коненко, О.М.Лук, Г.П.Шевченко та ін. Значний внесок в обґрунтування психологічного аспекту культури почуттів здійснили Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, В.К.Вілюнас, С.Л.Рубінштейн, П.М.Якобсон.

Теоретичні положення про вікові закономірності психічного та емоційного розвитку особистості розкриті в працях Л.С.Виготського, В.І.Слободчикова, Д.Б.Ельконіна, Е.Еріксона та ін.).

Педагогічні аспекти проблеми обговорюються в контексті питань емоційного виховання дітей (Л.С.Виготський, І.Н.Додонов, О.М.Леонтьєв), розвитку емоцій учнів (Л.Н.Рожіна та ін.), виховання почуттів школярів (П.М.Якобсон), формування культури почуттів особистості (А.Н.Лука).

Проблеми педагогічної діяльності в умовах самодіяльних колективів висвітлені в працях таких вітчизняних фахівців, як А.Я.Ваганова, В.В.Ваха, Ю.І.Громов, І.А.Малахова, А.Я.Пономарев, Е.П.Тонконогая, М.Б.Храпченко, М.Г.Ярошевський та ін. Вихованню підлітків у колективі присвячені дослідження І.П.Іванова, В.М.Кротова, А.С.Макаренка, М.І.Станкіна.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз завдань формування і розвитку культури майбутнього фахівця, емоційної культури майбутнього вчителя хореографії.

Виклад основного матеріалу... Вивчення проблеми формування емоційної культури майбутнього вчителя хореографії в процесі навчання в ВНЗ дозволило виявити суперечності між: потребою суспільства у формуванні системи культурного виховання та недостатньою розробленістю загальної теорії особистісного розвитку студентів в соціокультурній діяльності; необхідністю пошуку нових підходів до вирішення проблем формування емоційної культури і відсутністю науково-обґрунтованих навчальних методик і технологій, наявністю окремого емпіричного досвіду з використання художньо-творчої діяльності у виховній роботі хореографічних колективів та відсутністю наукових підходів до вирішення даної проблеми в педагогічних дослідженнях.

Сукупність зазначених суперечностей дозволяє сформулювати проблему: якими ж є потенційні можливості навчально-виховного процесу педагогічного ВНЗ у формуванні емоційної культури майбутніх вчителів.

Підходячи до визначення дефініції «емоційна культура вчителя», необхідно звернутися до поняття «культура». Культура (у перекладі з латинської – «обробіток», «оброблення») являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людством у процесі суспільно-історичної практики і характеризують історично досягнуту ступінь в розвитку суспільства. Відображення суспільної культури у свідомості людини формує її культурний рівень,

культурну спрямованість. У своєму культурному бутті кожна людина освоює культурну реальність, є її безпосереднім творцем та реалізує сформовані особисті культурні досягнення, знання, уміння і навички у своїй повсякденній діяльності, у відносинах, в поведінці, у способі життя.

У науковій літературі систематизація культури представлена за багатьма ознаками: духовна і матеріальна, суспільна і індивідуальна, стародавня і сучасна, римська і українська, музична і правова тощо. Та предметом нашої статті є «емоційна культура вчителя», яка є складовою культури особистості взагалі та професійно-педагогічної зокрема. Емоційна культура поєднує в собі високий рівень загального і професійного розвитку вчителя: його психолого-педагогічну компетентність, професійно-етичну вихованість, мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності.

Емоційна культура розуміється нами як цілісне динамічне особистісне утворення, що має власну структуру. Високий рівень емоційної культури особистості передбачає володіння системою знань про сутність людських емоцій, способів їх аналізу, усвідомлення власних емоцій та здатність до їх вербалізації, емоційна відкритість в процесах комунікації між людьми на основі розуміння емоційної реакції на події дійсності, надання емоційної підтримки оточуючим. Таким чином, емоційна культура – це якість особистості, структурний елемент її загальної, духовної культури, відображення у свідомості та поведінці індивідуума загальноприйнятих норм емоційних реакцій на дійсність.

У структурі емоційної сфери особистості С.Л.Рубінштейн виділяє три основних рівні:

- рівень безпредметних емоційних явищ (настроїв) – тобто недиференційованих емоційних станів суб'єкта, які не спрямовані до якогось об'єкта;
- рівень предметних почуттів, що виникають з приводу якогось предмета – ці почуття бувають інтелектуальними, моральними, естетичними;
- рівень світоглядних почуттів, які не прив'язані до якогось предмета, а характеризують загальне відношення людини до життя (прикладом може слугувати почуття гумору, почуття трагічного, комічного) [5].

Серед компонентів емоційної сфери людини виділяють:

Емоційність людини – тобто зміст, якість та динаміка її емоцій та почуттів.

Емоційний досвід людини – способи реагування, що закріпилися, ієрархізована система емоцій та почуттів.

Емоційний тон відчуттів – безпосередні переживання, що супроводжують окремі життєво важливі впливи та спонукають людину до їх збереження або усунення.

Ситуативні емоції є суб'єктивною формою вираження ступеня задоволеності тієї чи іншої потреби, що містить оцінне ставлення до окремих умов, які сприяють або перешкоджають здійсненню діяльності, конкретним досягненням в ній, до можливих ситуацій та перспектив задоволення потреб.

До емоційних станів відносять настрої (загальний емоційний фон), афекти (інтенсивні реакції на екстремальні умови, коли людина втрачає здатність до саморегуляції), стреси (реакції на недостатнє задоволення життєво важливих потреб, що потребують мобілізації усіх зусиль), фрустрації (реакції на ситуації перешкоди, що виявляються у тимчасових порушеннях зв'язку між свідомістю й діяльністю) [3].

Ми розглядаємо емоційну культуру як професійно значущу якість особистості вчителя, яка є багатокomпонентною і включає знання, уміння, навички, почуття, вчинки.

Емоційна культура педагога включає систему гуманітарних знань, серед яких важливими є: знання основних ідей і понять гуманізму; знання норм загальнолюдської моралі і професійної етики, психолого-педагогічні знання; знання, що розкривають сутність емоційної культури; знання про шляхи і засоби, які забезпечують формування цієї якості, знання особливостей власної емоційної сфери.

Емоційна культура вчителя потенційно впливає на результативність навчально-виховного процесу, на успішність у досяганні педагогічної та виховної мети, поставленої педагогом в своїй професійній діяльності. В структурі емоційної культури педагога особливого значення набувають наступні уміння та навички:

- здатність свідомо створювати емоційно-позитивний фон навчально-виховного процесу;
- спроможність налагодити емоційний зв'язок між учасниками педагогічного процесу;
- розуміння, та здатність обговорити емоції, що виникають в процесі життєдіяльності та професійній діяльності;
- здатність допомогти своїм вихованцям усвідомити емоційні проблеми та знайти шляхи їх розв'язання;

– опора у педагогічній діяльності на почуття поваги, любові, співчуття, радості, творчого натхнення.

Саморегулюючий компонент емоційної культури вчителя визначає готовність особистості до самовдосконалення, саморегуляції поведінки відповідно до норм гуманістичної моралі і професійної етики; здатність адекватно оцінювати себе; упевненість у собі.

Емоційно-почуттєвий компонент включає альтруїстичні емоції, гуманні почуття, а також емпатію як здатність особистості емоційно відгукуватись на переживання іншої людини [1].

Процес виховання емоційної культури розглядається нами як динамічний процес, який передбачає реалізацію системи педагогічних засобів. В якості основних ми пропонуємо наступні: емоційна рефлексія і емоційне стимулювання. Емоційна рефлексія розуміється нами як здатність до самоспостереження, самоаналізу процесу виникнення емоцій і способу емоційного реагування. Це особливий принцип мислення, спрямований на усвідомлення сприйняття власних проявів емоцій, які при цьому виступають як засіб самовираження і самореалізації. Емоційний стимул, який найбільшою мірою впливає на емоційну сферу людини, викликаючи в нього відповідні почуття: емоційний відгук, співпереживання і, як найвищий результат, формування суспільно цінного і особистісно значущого набору поведінки. Вищим проявом емоційної культури є емоційна зрілість, яка передбачає наявність почуття відповідальності за свої переживання перед собою, а тим самим і перед людьми.

Формування виразної, емоційної особистості, її культури засобами хореографічного мистецтва, є одним з найважливіших завдань педагога-хореографа. Беручи участь у розвитку емоційної культури особистості, хореографічне мистецтво відображає різні сторони життя людей: фізичну та інтелектуальну, пізнавальну та емоційну, створює красу різноманітними засобами (пластичними і музичними, динамічними і ритмічними).

Рухову енергію студентів необхідно направляти в позитивне русло. Саме хореографія як вид мистецтва може знімати перевантаження, покращувати фізичний і душевний стан. Необхідно відзначити глибоке почуття радості, яке доставляє дитині рух у танці.

Розвиток емоційної культури особистості тісно пов'язаний з розумінням завдання та ролі хореографічного мистецтва як одного із засобів виховання почуттів прекрасного. Почуття як емоційна реакція на те, що відбувається на сцені, призводить до глибоких змін в психіці людини.

Виховання емоційної культури майбутнього вчителя хореографії починається з дитинства, завдяки заняттям в хореографічному класі. Прояв емоцій спонукає до діяльності, визначає поведінку дитини на уроках. Задоволення, радість, захоплення – позитивні емоції, які можуть бути викликані зустріччю з улюбленим педагогом, гарною музикою, цікавим хореографічним матеріалом, барвистими костюмами. Паралельно з позитивними емоціями можуть існувати й негативні – печаль, ненависть, страх, що перешкоджають досягненню високих результатів у навчанні, принижують самооцінку та врешті-решт пригнічують творчу атмосферу хореографічного заняття.

Отже, емоційний компонент професійної хореографічної діяльності, що включає в себе різні емоційні стани педагога-хореографа, емоційний фон навчально-творчого процесу і емоційні стани студентів-танцівників, визначається наступними особливостями: 1) професійна діяльність хореографа в рівній мірі пов'язана з роботою тіла і психіки танцівника; 2) танцювальні рухи мають певні емоційні значення, посилюючи, таким чином, роботу емоційної сфери суб'єктів діяльності.

Аналіз психологічної літератури підтверджує існування двох основних способів управління емоціями: контроль інтенсивності емоцій і управління їх екстенсивною складовою – емоціогенними ситуаціями. Так, академік П.К.Анохін вважає, що «забезпечити нормальний для людини стан емоційної сфери можна або за допомогою виключення ситуацій, здатних викликати негативні емоції, або за допомогою включення інтелекту, логіки, що певною мірою усувають появу шкідливих емоцій...» [2, с.323].

Специфіка формування емоційної культури студентів-хореографів полягає в унікальності педагогічного впливу на їх свідомість, почуття і поведінку шляхом залучення у художньо-виконавську діяльність, яка дозволяє поряд з розвитком психофізичного апарату, максимально диференціювати й індивідуалізувати завдання для всіх його учасників, з урахуванням вже сформованих інтересів і схильностей. При цьому цілеспрямований педагогічний процес сприяє ефективному навчанню, забезпечує стан благополуччя психіки і організму в цілому, залучає до емоційно-творчої діяльності, і розвиває здатність сприймати, виражати, розуміти і регулювати емоції.

Сутність формування емоційної культури в умовах хореографічної діяльності представляє собою цілеспрямований педагогічний процес залучення студентів в світ краси руху, в якому

організовано, поступово і безупинно здійснюється збагачення емоційного досвіду, розвивається вміння культивувати вищі емоції і почуття, набувається можливість відчувати радість творчості.

Уважний педагог-хореограф помічає і аналізує емоційне життя своїх учнів. Важливо, щоб викладач у процесі своєї діяльності свідомо створював позитивне емоційне середовище. Так, під емоційним середовищем ми розуміємо психологічний клімат, емоційні реакції на події всіх учасників навчально-виховного процесу. Перебуваючи в емоційному середовищі, особистість реалізує себе, виявляючи ті чи інші емоції, впливає на інших його учасників, тим самим або створюючи середовище, або перетворюючи його [3].

Виявлена в психологічних дослідженнях артистів балету (Н.Є.Висотського, Є.В.Фетістова та ін.) така особливість емоційної сфери, як високий рівень тривожності, наприклад, прямо корелює з високим рівнем емоційної виразності танцівників [4]. Причиною, на наш погляд, є використання педагогами-хореографами і керівниками хореографічних колективів авторитарних методів роботи, що негативно позначається на емоційній сфері виконавців.

У ході безпосереднього спостереження виявлена негативна психофізіологічна реакція студентів на поганий настрій педагога: зниження працездатності, падіння власного настрою, внутрішній опір заважає емоційному самовираженню, викликає ступор і бездіяльність.

Разом з тим, можна відзначити прагнення студентів підняти настрій педагогу хорошою роботою, стимулюючий та мобілізуючий вплив окриків і покарання на окремих студентів, що, на наш погляд, є доказом частого використання педагогами-хореографами директивних прийомів у своїй діяльності.

Традиційно в психолого-педагогічній науці виділяються регулятивна, індикаторна і стимулююча функції емоцій [3], що має, на наш погляд, особливо важливе значення в професійній діяльності хореографів: регулятивна функція емоцій вимагає від суб'єктів умінь саморегуляції та самоконтролю; індикаторна функція дозволяє визначити успішність навчально-творчого процесу хореографів; стимулююча функція емоцій дозволяє хореографу підвищувати ефективність навчально-творчого процесу шляхом активного використання в ньому позитивних емоцій.

На практичних заняттях із спеціалістів зі студентами-хореографами практичний показ і пояснення є головними методами викладу хореографічного матеріалу. Доцільно для цілеспрямованого формування їх емоційної культури проводити спеціально розроблені тренінги самопізнання студентами своєї індивідуальності у виконавській діяльності («Мій улюблений танець», «Мій перший кастинг», «Вчимося бути солістами», «Мій кращий дуєт» та ін.). Головними орієнтирами в проведенні тренінгів на заняттях хореографії є: а) створення позитивної емоційної атмосфери і умов для прояву індивідуальності кожного студента; б) фіксування уваги студентів на успішному виконанні завдань та закріплення у них позитивного досвіду здійснення професійної діяльності. Зазначена форма навчально-виховного процесу спрямована, перш за все, на розкріпачення майбутніх хореографів, набуття ними навичок самоаналізу своїх сильних і слабких сторін у виконавській діяльності, умінь самоконтролю над хвилюванням, страхом перед глядацькою аудиторією. Свобода вибору хореографічного фрагмента і способу його інтерпретації дозволяє студентам внести індивідуальні пластичні та емоційні інтонації у виконуваний танцювальний етюд, сприяє формуванню у них індивідуального виконавського стилю.

Таким чином, зазначимо організаційно-педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вчителів хореографії в процесі навчання у вищому педагогічному закладі, що дозволяють підвищити ефективність цього процесу:

- побудова педагогічної діяльності на основі розробленої моделі та програми виховання емоційної культури підлітків;
- оволодіння студентами системою знань про особливості емоційної сфери особистості, вміннями і навичками емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності;
- використання гуманістичної спрямованості в навчально-виховному процесі та врахування вікових, особистісних, емоційних особливостей студентів;
- реалізація індивідуально-творчого підходу в процесі формування емоційної культури у студентів на основі діагностики розвитку її компонентів;
- здійснення цілеспрямованого впливу на емоційну сферу особистості при її активному залученні до хореографічної діяльності;
- створення сприятливого емоційного клімату в навчальному процесі;
- формування емоційної культури студентів, спрямованої на розвиток чуйності, здатності цінувати і поважати почуття іншої людини й уміння усвідомлювати свої переживання.

Висновки... Важливим є те, що емоційна культура – індивідуалізована творча форма реалізації педагогічних відносин, спрямованих на оптимальне рішення завдань навчально-виховного процесу. Ця обставина пояснює необхідність індивідуально-творчого підходу до формування емоційної культури майбутнього вчителя. Реалізація цього підходу дозволяє

поставити студента в центр педагогічного процесу, сформувати у майбутніх учителів суб'єктивну позицію як носія загальнолюдської і педагогічної культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анненкова І. П. Формування емоційної культури майбутніх учителів в процесі вивчення педагогічних дисциплін колективу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. П. Анненкова. – Одеса, 2003. – 20 с.
2. Анохин П. К. Эмоции / П. К. Анохин // Философские аспекты теории функциональной системы : Избранные труды. – М. : Наука, 1978, – С. 311–335.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 752 с.
4. Монохин Г. В. Воспитание эмоциональной культуры подростков в условиях самостоятельного хореографического коллектива : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Г. В. Монохин. – Тамбов, 2011. – 20 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.

Аннотація
Е.Н.Ефимчук

Формирование эмоциональной культуры будущего учителя хореографии в процессе хореографической деятельности

В статье проанализирован процесс формирования социально значимых черт личности. Подчеркнуто, что данный процесс невозможен без эмоциональной составляющей. Аргументировано, что особое значение в этом процессе приобретает умение учителя-хореографа управлять собственными эмоциями. Рассмотрено структуру эмоциональной сферы и ее составляющие. В статье определены особенности процесса воспитания эмоциональной культуры будущего учителя хореографии. Подытожено, что эмоциональная культура является компонентом педагогической деятельности и включает систему знаний, умений и навыков, обеспечивающих адекватность эмоционального реагирования.

Ключевые слова: эмоциональная культура, эмоциональное реагирование, эмоциональная среда, хореографическая деятельность.

Summary
O.M.Yefymchuk

Formation of Emotional Culture of the Future Teacher of Choreography in the Process of Choreographic Activity

The process of forming of socially important characteristics of a personality is analyzed in the article. It is impossible without an emotional component. In this case it is very important to have the skill of regulation of your own emotions. This skill is the basis of the emotional culture of future teacher of choreography. This article determines the peculiarities of the process of teaching emotional culture of the future teacher of choreography. The emotional culture is one of the components of pedagogical work which is comprised of a system of knowledge and skills. They are aimed to the adequacy of the emotional response.

Key words: emotional culture, emotional response, emotional environment, choreographic work.
Дата надходження статті: «4» лютого 2013 р.

УДК 37.037:78 (045)

С.І.ЗАВЕРУХА,
доцент кафедри
(м.Хмельницький)

Формування творчих здібностей майбутніх учителів музики в позааудиторній діяльності

В статті розкрито проблеми організації позааудиторної діяльності майбутніх учителів музики з метою формування їх творчих здібностей та роль цих процесів у становленні музиканта, вчителя музики. Визначено особливості їх використання у сучасній педагогічній науці. На дисертаційних дослідженнях розкрито різні шляхи формування педагога-музиканта. Особливу увагу приділено висвітленню концептуальних засад дослідження означеного процесу. Висвітлено творчі підходи щодо діяльності гуртків художньої самодіяльності та роль їх у формуванні творчих здібностей студентів.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, музична педагогіка, вчитель музики.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток української держави зумовлює необхідність виховання нового типу особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо